

ΣΧΟΛΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΜΑΧΗ: ΠΟΤΕ ΕΓΙΝΕ ΤΟ «ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟ»

Παρασκευάς Ματάλας

ΕΠΕΙΔΗ ΕΤΥΧΕ να ασχοληθώ με την ιστορία της ελληνικής εκκλησίας, πολλοί με ρωτούν τελευταία: ποιος έχει δίκιο; Η απάντηση που έχω καταλήξει να δίνω είναι: και οι δύο. Μήπως και οι δύο δεν υπερασπίζονται το εκκλησιαστικό *status quo*, την ορθόδοξη παράδοση, τα ιδεώδη του ελληνισμού; Και οι δύο έχουν άλλωστε την «ιστορία» με το μέρος τους. Η εκκλησία, ειδικά η ορθόδοξη, είναι ένας από τους πιο «συντηρητικούς» θεσμούς, με την έννοια ότι δεν κάνει βήμα χωρίς να επικαλεσθεί μια παράδοση αιώνων, αν όχι χιλιετιών. Γι' αυτό όμως είναι την ίδια στιγμή κι από τους πιο «αναθεωρητικούς»: η ιστορία πρέπει διαρκώς να ξαναγράφεται και η «παράδοση» να επανερμηνεύεται για τις ανάγκες της συγκυρίας.

Μια άλλη απορία που έχουν πολλοί είναι: πότε έγινε τελικά αυτό το «αυτοκέφαλο»; Έχουν μπερδευτεί, και δικαιολογημένα.

Η πιο πρόσφατη «επίσημη» (από πλευράς Εκκλησίας της Ελλάδας) εκδοχή της εκκλησιαστικής ιστορίας που εντόπισα είναι ένα άρθρο του Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος, εκπροσώπου Τύπου της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου και στενού συνεργάτη του Αρχιεπισκόπου.¹ Ως γνωστόν, η ιστορία «μας» καλό είναι να ξεκινά όσο το δυνατόν παλιότερα. Έτσι και «η Εκκλησία μας στην Ελλάδα ιδρύθηκε από τον Απόστολο Παύλο.» Δηλαδή πολύ πριν από τη «μητέρα» Κωνσταντινούπολη, στην οποία άλλωστε δεν υπήχθη παρά το 732 όταν «αποσπάστηκε από την Εκκλησία Ρώμης, στην οποία ανήκε. Η απόφαση αυτή του αυτοκράτορα Λέοντος Γ' του Ισαύρου, υπήρξε καθοριστική.» Δημιουργείται λοιπόν η εικόνα μιας προϋπάρχουσας, αρχαιότατης, «Εκκλησίας της Ελλάδος» την οποία υπέταξε στο Πατριαρχείο ένας αιρετικός αυτοκράτορας. Αλλά παρότι την υπέταξε, η σχέση αυτής της εκκλησίας-φάντασμα με την Κωνσταντινούπολη εμφανίζεται λίγο-πολύ ως μια ισότιμη σχέση δύο ανεξάρτητων οργανισμών: «Από τότε, η Εκκλησία της Ελλάδος βαδίζει χέρι χέρι με την Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως [...] Προϊόντα αυτής της συνεργασίας είναι τα μεγάλα μοναστικά κέντρα που ιδρύθηκαν στην Ελλάδα, το Άγιον Όρος, τα Μετέωρα, η Πάτμος [...] Άλλωστε, μαζί έδωσαν οι δύο [!] Εκκλησίες τον όλο αγώνα για τη σωτηρία της ελληνικής ταυτότητας στη διάρκεια της Φραγκοκρατίας και της Τουρκοκρατίας, με τα μοναστήρια-σχολεία και τους καλογεροπαπάδες στα μετερίζια του Γένους.».

Μόλο λοιπόν που καθώς φαίνεται υφίστατο μια «Εκκλησία της Ελλάδος» όλους αυτούς τους αιώνες και απλά «συνεργαζόταν» αδελφικά με την Κωνσταντινούπολη, «μετά την Επανάσταση του «21, δημιουργήθηκε η ανάγκη της αυτοκεφαλίας. Είναι μια κίνηση που δεν οφείλεται ειδικά στους Βαυαρούς και τον Φαρμακίδη, όπως συχνά βλέπω να γράφουν. Και να μην υπήρχαν αυτοί, θα είχαν εφευρεθεί. Διότι ήταν ποτισμένη η ψυχή του Έλληνα, ήθελε την απομάκρυνσή μας από την Τουρκία.» Έτσι λοιπόν «στις 23 Ιουλίου του 1833 στο Ναύπλιο δημοσιεύθηκε η περιλάλητη Διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Ελληνικής Εκκλησίας. Λίγους μόνο μήνες μετά, [πάντα στα 1833!] στις 3 Σεπτεμβρίου, έγινε το κίνημα που πρωτοστατούσε ένα από τα πιο πιστά παιδιά της Εκκλησίας μας, ο παραδοσιακών αρχών Μακρυγιάννης. Και όμως, δεν αισθάνθηκε την ανάγκη να ζητήσει ανατροπή της ανεξαρτησίας και επαναφορά της Εκκλησίας μας στο Πατριαρχείο. [...] Δεν μπορούσε πια η κεφαλή της Εκκλησίας να βρίσκεται στην Τουρκία.»

«Μετά την αυτοκεφαλία, [του 1833] πέρασαν χρόνια στα οποία επικρατούσε μια αμοιβαία κατανόηση [θυμίζω ότι μέχρι το 1850 βρίσκονταν στην ουσία σε σχίσμα], σε γενικές γραμμές και παρά τις όποιες διαφορές σε μη σημαντικά θέματα. Το Πατριαρχείο [...] υποχρεώθηκε, είναι αλήθεια, να αποδώσει τις απελευθερωμένες επαρχίες Ηπείρου, Μακεδονίας και Θράκης - όχι όμως «άχρις καιρού», όπως λέγεται πρόσφατα, δεν υπάρχει τέτοιος περιοριστικός όρος στη συμφωνία.».

Ο εκπρόσωπος της Δ.Ι.Σ. γράφει μια εκδοχή της ιστορίας αδιανόητη λίγα χρόνια πριν. Δεν αναφέρομαι στις προφανείς ανακρίβειες, αποτέλεσμα μάλλον της υπερβολικά βιαστικής και απότομης ιστορικής αναθεώρησης, αλλά στο ότι τα περισσότερα στοιχεία της αφήγησης αποτελούν μια χοντροκομμένη εκλαϊκευση αυτής που ανέπτυξε εδώ και ενάμιση αιώνα ο Θεόκλητος Φαρμακίδης, φιγούρα αναθεματιζόμενη μέχρι χθες από τους περισσότερους εκκλησιαστικούς και ορθόδοξους κύκλους, του νυν αρχιεπισκόπου συμπεριλαμβανομένου, ακριβώς λόγω του «πραξικοπηματικού» αυτοκέφαλου του 1833, στο οποίο αποδίδεται η πηγή όλων των δεινών της ορθοδοξίας και της Ελλάδας (αν ήθελα να παραπέμψω γι' αυτό, δεν θα μας έφτανε όλο το περιοδικό). Μήπως όμως πρόκειται για «εκτός γραμμής» προσωπικές απόψεις του κ. Θεόκλητου; Όχι, ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών μιλώντας στις 4 Νοεμβρίου προς την Δ.Ι.Σ. «τόνισε ότι η ανακήρυξη το 1833 του Αυτοκέφαλου ήταν απόφαση του λαού και όλων των αγωνιστών της Επανάστασης του '21.»²

Τη μέχρι τώρα επίσημη εκδοχή της ιστορίας μπορεί εύκολα ο καθένας να τη βρει –ακόμη– στο site της Εκκλησίας της Ελλάδος στο διαδίκτυο. Έχει γραφτεί μόλις τρία χρόνια πριν, μετά από απόφαση της Δ.Ι.Σ. και με την ευκαιρία της «εκατονταπεντηκονταετίας από της κανονικής Ανακηρύξεως του Αυτοκέφαλου της Εκκλησίας της Ελλάδος (1850)», για να δημοσιευτεί στα επίσημα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος :

«Η εν Ελλάδι Εκκλησία, μετά την εθνικήν των Ελλήνων ανεξαρτησίαν, επέπρωτο να εισέλθῃ εἰς οδυνηράς περιπετείας, διὰ τῆς μονομερούς, βεβιασμένης καὶ **αντικανονικῆς** ανακηρύξεώς της ὑπὸ τῆς αντιβασιλείας τοῦ ἔτους 1833 εἰς Αυτοκέφαλον Εκκλησίαν [...] ἔργον τοῦ ἐκ τῆς αντιβασιλείας Μάουρερ (Maurer) καὶ τοῦ συνεργοῦ αὐτοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου.» Ὅσο γιὰ τὶς Νέες Χώρες, τὸ ἴδιο κείμενο τοῦ 2000 τόνιζε ὅτι «ἡ “ἐπιτροπικὴ” αὕτη διοικήσις τῶν Μητροπόλεων “τῶν Νέων Χωρῶν” διενεργεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δέκα ὁρῶν τῆς Πράξεως, τοὺς οὗς οφείλει πάντοτε νὰ τηρῇ ἡ ἐν Ελλάδι Εκκλησία.» ἐνῶ τὸ Πατριαρχεῖο «**αὐτοδικαίως** παρακολουθεῖ τὴν ὑπὸ τῆς Εκκλησίας τῆς Ελλάδος τήρησιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ τεθέντων ὁρῶν.»³

Το πότε έγινε το «αυτοκέφαλο», το 1833 ή το 1850, δεν είναι μια ιστορική λεπτομέρεια. Πρόκειται για τον ιδρυτικό μύθο της Εκκλησίας της Ελλάδος. Αυτοανακυρήχθηκε, επαναστατικώ δικαίω, ανεξάρτητη ή την ανακήρυξε υπό όρους το Πατριαρχείο; Η πρώτη άποψη είχε ξεχαστεί, ή έστω παραμεριστεί, τα τελευταία 150 χρόνια. Από τότε δηλαδή που καθιερώθηκε η επίσημη ιδεολογία της ελληνορθοδοξίας. Η καθεστωτική ελληνορθοδοξία διαμορφώθηκε μέσα από τον συμβιβασμό που εξέφραζε ο πατριαρχικός Τόμος του 1850 (δηλαδή η εξ αρχής παραχώρηση από το Πατριαρχείο μιας υπό όρους αυτοκεφαλίας), αλλά και η ταυτόχρονη κα-

ταστρατήγησή του με την εφαρμογή ενός «πολιτειοκρατικού» συστήματος. Στα πλαίσια της ελληνορθοδοξίας ήταν απαραίτητες τόσο μια κρατικά ελεγχόμενη Εκκλησία, όσο και ένα Πατριαρχείο ως συμβολικό κέντρο του ελληνισμού. Άλλωστε λίγο μετά η ίδια η φαρμακδική, δηλαδή η δυτικόφιλη και μέχρι τότε αντιπατριαρχική, μερίδα «υιοθέτησε» το Πατριαρχείο ως σύμβολο του Ελληνισμού. Στο εξής οι αντιμαχόμενες εκδοχές της ελληνορθοδοξίας δεν θα μάχονται «υπέρ» ή «κατά» του πατριαρχείου, αλλά για τον τρόπο χρήσης του από τον ελληνικό εθνικισμό.

Ο νέος «συμβιβασμός» που εκφράζει η *Πράξη* του 1928, με την τυπική διατήρηση των Νέων Χωρών υπό το Πατριαρχείο, δεν έγινε απλά για συναισθηματικούς λόγους, σαν ελεημοσύνη προς το αποψιλωμένο από ποίμνιο Πατριαρχείο. Το ελληνικό κράτος επέλεξε συνειδητά να διατηρήσει το Πατριαρχείο, δίνοντας στην Τουρκία ανταλλάγματα, αλλά και να το «ενισχύσει» με τις Νέες Χώρες, γιατί εξακολουθούσε να το θεωρεί απαραίτητο πυλώνα της ιδεολογίας της ελληνορθοδοξίας και πολιτικά χρήσιμο. Ας μην ξεχνούμε, π.χ., τις τότε ανάγκες για εθνική αφομοίωση όχι μόνο των προσφύγων, αλλά και των προσαρτημένων «αλλόγλωσσων» οι οποίοι –σε μια εποχή που το βουλγαρικό σχίσμα ήταν ακόμα σε ισχύ– θεωρούνταν Έλληνες επειδή ήταν «πατριαρχικοί».

Το Πατριαρχείο διέθετε άλλωστε και την περίφημη *οικουμενικότητά* του, δηλαδή το ποίμνιο της διασποράς, αλλά και τα συμβολικά πρωτεία στον ορθόδοξο κόσμο που του έδιναν ένα διεθνή ρόλο, ειδικά από τη στιγμή που η «Τρίτη Ρώμη» είχε πέσει στα χέρια της αθεΐας. Η *οικουμενικότητα* του Πατριαρχείου δεν ήταν βέβαια ποτέ κάτι το αφηρημένα «υπερεθνικό», και στη διάρκεια των αιώνων πήρε πολύ διαφορετικές μορφές. Άλλοτε στηριζόταν πάνω στην διαπλοκή του με το βυζαντινό κράτος, άλλοτε στις δυνατότητες που έδιναν η γεωγραφική εξάπλωση και οι θεσμοί του Οθωμανικού κράτους, άλλοτε στις επεκτατικές βλέψεις του ελληνικού εθνικισμού. Πιο πρόσφατα, στη μεταπολεμική εποχή, στηρίχθηκε κυρίως στην πολιτική των ΗΠΑ για τον «υπόδουλο» ορθόδοξο κόσμο – χωρίς να ξεχνάμε και την απαραίτητη στήριξη του ελληνικού κράτους.

Οι αντιφάσεις της ελληνορθοδοξίας

Η επίσημη ελληνορθόδοξη ιδεολογία (και κυρίαρχη εκδοχή της εθνικής φαντασιακής κοινότητας) υπήρξε λοιπόν από τις απαρχές της όχι «αυτοκέφαλη» αλλά «δिकέφαλη»: από τη μια ελληνικό κράτος (και η εξαρτώμενη από αυτό εκκλησία), από την άλλη ο ελληνισμός με συμβολικό κέντρο το Πατριαρχείο. Το αποτέλεσμα είναι μια αλληλοεπικάλυψη «πνευματικών» δικαιοδοσιών πάνω στους ορθόδοξους Έλληνες. Για τον πολύ κόσμο οι δύο αυτές κεφαλές είχαν κοινό σώμα, θεωρούνταν κάτι σαν τον Τρόεδρο της Δημοκρατίας και τον Πρωθυπουργό. Γι' αυτό ο Παναγιώτατος και ο Μακαριώτατος είχαν στις δημοσκοπήσεις ανάλογα υψηλά ποσοστά δημοτικότητας, γι' αυτό άλλωστε και μέχρι τώρα η κυρίαρχη άποψη στην «κοινή γνώμη» είναι «να τα βρουν».

Όσο καιρό, και στο βαθμό που το Πατριαρχείο παρέμενε ένα «αιχμάλωτο» σύμβολο του ελληνισμού, ένα ακόμα «πρόβλημα» ή «χαρτί» στις διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας, ο ρόλος του δεν παρουσίαζε σοβαρά προβλήματα για τους «ελλαδίτες». Όμως το πολιτικό πλαίσιο αλλάζει, και

το «δिकέφαλο» ελληνορθόδοξο ιδεολόγημα (στο οποίο υπήρχαν πάντοτε εσωτερικές συγκρούσεις και αντιφάσεις) μπαίνει σε μια φάση κρίσης. Όχι γιατί αμφισβητείται από το «ποίμνιο» –που μοιάζει να γίνεται όλο και πιο πειθήνιο– αλλά γιατί αρχίζουν να μεταβάλλονται οι σχέσεις του με το εθνικό κράτος. Το *Οικουμενικό* Πατριαρχείο δείχνει να έχει τη δυνατότητα να προσαρμοστεί καλύτερα στις νέες συνθήκες της «εποχής της παγκοσμιοποίησης». Η «αιχμαλωσία» του στην Τουρκία, τώρα που αυτή ανοίγεται και προσβλέπει στην είσοδό της στην Ε.Ε. (είσοδο στην οποία δεν είναι τυχαίο ότι πεισματικά αντιδρά ο κ. Χριστόδουλος) θα μπορούσε από πρόσκομμα να μεταβληθεί σε πλεονέκτημα, δίνοντάς του μεγαλύτερη σχετική αυτονομία. Το Πατριαρχείο θα μπορούσε δυνητικά να διεκδικήσει ξανά αυξημένο «οικουμενικό» ρόλο αλλά και περισσότερο από τον συμβολικό «εθναρχικό» ρόλο που του αποδίδει η ίδια η παραδοσιακή εθνική ιδεολογία, αλλά και το ίδιο το ελληνικό σύνταγμα (στο οποίο επικυρώνονται ο *Τόμος* και η *Πράξη*) εις βάρος της κρατικής Εκκλησίας. Οι «πνευματικές» του εξουσίες στην Ελλάδα –και όχι μόνο στις «Νέες Χώρες»– θα μπορούσαν να γίνουν πιο απτές.

Η Εκκλησία της Ελλάδος από την άλλη, στηριζόμενη στη θεσμική της θέση, την οικονομική της δύναμη, αλλά και στην αυξημένη ιδεολογική της επιρροή στο ποίμνιό της σε μια εποχή συντηρητικοποίησής του, επιχειρεί όχι μόνο να ενισχύσει τον πολιτικό της ρόλο στη χώρα, αλλά και να επεκταθεί εκτός των συνόρων –στη διασπορά, στην Ε.Ε., στα Βαλκάνια, στη διεθνή ορθοδοξία– υφαρπάζοντας παραδοσιακές αρμοδιότητες του Πατριαρχείου. Και εκεί είναι κυρίως που δημιουργείται, μέχρι τώρα, η σύγκρουση.

Τι σημαίνει όμως αυτή η διαφαινόμενη νέα αναθεώρηση της εκκλησιαστικής ιστορίας; Ο Χριστόδουλος ως νέος Φαρμακίδης; Θα 'πρεπε μήπως να επαναλάβουμε κι εδώ το χιλιοειπωμένο περί «ιστορίας» και «φάρσας»;

Ο κ. Χριστόδουλος έχει εξελιχθεί τα τελευταία χρόνια σε σύμβολο όλου του συντηρητικού χώρου. Η ανάμιξη της Εκκλησίας στα «πολιτικά πράγματα» δεν είναι βέβαια δική του ανακάλυψη, όπως αφήνεται συχνά να εννοηθεί, γιατί δεν υπήρξε, και φοβάμαι δεν θα υπάρξει, κάποια «ουδέτερη» και «αθώα» Εκκλησία. Η κρατική ελληνική Εκκλησία δημιουργήθηκε και διαμορφώθηκε μέσα στους δύο τελευταίους αιώνες για να έχει συγκεκριμένους –όχι πάντα τους ίδιους– πολιτικούς ρόλους. Ο νυν αρχιεπίσκοπος απλά κεφαλαιοποίησε στο πρόσωπό του αυτή την πολιτική παράδοση της εκκλησίας, εμφανιζόμενος ως ο κυριότερος εκφραστής των συντηρητικών και ελληνορθόδοξων ιδεωδών, σε μια συγκυρία που άλλοι πολιτικοί και κρατικοί φορείς αποστασιοποιήθηκαν κάπως απ' αυτά. Και θυμίζω πως σ' αυτά τα ιδεώδη εμπεριέχεται (όπως δείχνει και το κείμενο του 2000 που αναφέρθηκε, αλλά και παλιότερα κείμενα του Χριστόδουλου) και ο Πατριάρχης.

Στην προσπάθεια να ενισχύσει όμως τη θέση του ήρθε σε σύγκρουση με τους «πατριαρχικούς» και οι ανάγκες αυτής της πολεμικής έχουν δημιουργήσει μια σοβαρή αντίφαση εντός αυτού του ελληνορθόδοξου ιδεολογήματος. Θέλει να υπερασπιστεί θεσμικά την κρατική ελληνορθοδοξία, θέλει να ενοποιήσει όλη την επικράτεια της χώρας υπό τον αυτοκέφαλο θρόνο του, όχι όμως εις βάρος των συμβόλων του ελληνισμού. Η «σωστή» λύση γι' αυτόν θα ήταν όχι να επιστρέψει στον Φαρμακίδη, αλλά μάλλον να ταυτιστούν οι δύο κεφαλές, να γίνει ο ίδιος εθνάρχης του

ελληνισμού, εγχώριου, διεσπαρμένου και «αλύτρωτου». Νομίζω ότι αυτή η αντίφαση είναι και ο βασικός λόγος που ο αρχιεπίσκοπος, αν και συνήθως λαλίστατος, το τελευταίο διάστημα σιωπά. Θέλει να δώσει τη μάχη, αλλά δεν αισθάνεται καθόλου άνετα μέσα στο ρόλο που, σ' αυτή τη φάση, καλείται να παίξει, αφήνοντας διάφορους δεύτερους να πρωταγωνιστούν στη «φάρσα», παίζοντας στην τηλεόραση τους Φαρμακίδηδες. Καμιά φορά δε και κάποιοι από την αριστερά μπαίνουν στον πειρασμό να παίξουν τους διαφωτιστές υπερασπιστές του αυτοκέφαλου, καταλήγοντας να υπερασπιστούν μια εκδοχή της ελληνορθοδοξίας, την ταύτιση Κράτους και Εκκλησίας, η οποία, ακόμα κι αν θεωρηθεί «προοδευτική» για το 1833, εξελίχθηκε σε βασικό συστατικό της «αντίδρασης».

...και η κρυφή γοητεία της.

Εκμεταλλευόμενοι αυτή την αντίφαση, οι υπέρμαχοι της *οικουμενικότητας*, ακόμα και εκείνοι που ξεκινούν από «προοδευτικές», «αντιεθνικιστικές» και «εκσυγχρονιστικές» θέσεις, έρχονται ασυναίσθητα(;) να καταλάβουν ένα κομμάτι από τον ιδεολογικό χώρο της ελληνορθοδοξίας: «Το βασικό θέμα είναι αν θέλουμε να διατηρήσουμε τους στενούς δεσμούς της χώρας με το Φανάρι ή αν, αντίθετα, θέλουμε να τους αποδυναμώσουμε ευνουχίζοντας έτσι τον πατριαρχικό θεσμό και βάζοντας σε κίνδυνο την ελληνικότητά του», μια που η υπονόμευσή του μπορεί να «οδηγήσει σε μια κατάσταση όπου ο Οικουμενικός Πατριάρχης δεν θα είναι πια Έλληνας».⁴

Στα προηγούμενα χρόνια, με αφορμή το «μακεδονικό» αλλά και τις «ταυτότητες» η «προοδευτική διανόηση», της χώρας μας, που κινείται στο φάσμα μεταξύ *εκσυγχρονισμού* και *αριστεράς*, αυτοπροσδιορίστηκε εν πολλοίς μέσα από την αντιπαράθεσή της προς την κρατική Εκκλησία, την άρνηση στην Εκκλησία και στον Αρχιεπίσκοπο του δικαιώματος να παίζουν πολιτικό ρόλο και να κάνουν εξωτερική πολιτική, την απαίτηση για χωρισμό Εκκλησίας και Κράτους. Σήμερα ένα μεγάλο κομμάτι της μοιάζει να έχει περιέλθει σε μια σχιζοφρενική κατάσταση. Κάποιοι (μαζί και η ηγεσία του Συνασπισμού) καλούν το κράτος να ενισχύσει θεσμικά τον «διεθνή ρόλο» που το πατριαρχείο παίζει στον *ελληνισμό* και την *ορθοδοξία*, μ' άλλα λόγια για να κάνει κι αυτό πολιτική αλλά καλύτερα. Οι οικουμενιστές υπέρμαχοι της αποκοπής Κράτους και Εκκλησίας επικαλούνται τα εισαγωγικά άρθρα του συντάγματος –αυτά που θεσπίζουν ακριβώς τον δεσμό Κράτους και Εκκλησίας– και καλούν το Κράτος να παρέμβει εις βάρος της κρατικής και υπέρ της εθνικής Εκκλησίας και του ελληνισμού.⁵

Κάποιοι άλλοι, αντίθετα, καλούν το Κράτος να υπερασπιστεί και να επεκτείνει την αυτοκεφαλία, αναθεωρώντας την Πράξη του 1928 «σύμφωνα με τις αρχές της ελληνικής επικρατειακότητας»⁶, δηλαδή να ενισχύσει και να κατοχυρώσει την παντοδυναμία του αρχιεπίσκοπου.

Είναι αλήθεια ότι καθώς ο πολιτικός λόγος των δύο προκαθημένων διαφέρει σημαντικά, οι πρώτοι μπορούν να γοητεύονται από αυτόν του Πατριάρχη (οικουμενισμός, αντιεθνικισμός, οικολογία, διαθρησκευτικός διάλογος), ενώ η στήριξη των τελευταίων στην ακεραιότητα και την αυτοκεφαλία της Εκκλησίας της Ελλάδος παραμένει «κριτική» ως προς τον λόγο του Χριστόδουλου,

Αμφότεροι ωστόσο κινούνται όχι απλά εντός του εθνικού λόγου (έθνος-γένος οι μέν, έθνος-κράτος οι δε), αλλά εντός του ελληνορθόδοξου πλαισίου (έθνος-γένος-ορθοδοξία οι μεν έθνος-κράτος-εκκλησία οι δε), το οποίο μπορεί ιδεολογικά να βρίσκεται σε κατάσταση εσωτερικής κρίσης και διχασμού, κοινωνικά όμως φαίνεται να επικρατεί ολοένα και περισσότερο. Αναπαράγουν έτσι τελικά τον θεμελιώδη δεσμό της εθνικής φαντασιακής κοινότητας με ένα συγκεκριμένο θρησκευτικό δόγμα και του Κράτους με μια συγκεκριμένη προνομιούχο Εκκλησία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος Θεόκλητου, «Ώρα για καλές προσπάθειες όλων μας», *Τα Νέα*, 11-9-2003.
2. *Το Βήμα*, 5-11-2003.
3. Εμμανουήλ Ιω. Κωνσταντινίδης, «Σταθμοί της ιστορικής πορείας της εν Ελλάδι Εκκλησίας». Από τα *Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος*, 2000, εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας.
4. Ν. Μουζέλης, «Η τακτική των ίσων αποστάσεων», *Το Βήμα*, 2-11-2003.
5. «Πρέπει η πολιτική ηγεσία του τόπου να [...] να πάρει σαφή θέση σε ένα θέμα που αφορά τον ελληνισμό στο σύνολό του» για να εφαρμοστεί «το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του Οικουμενικού Πατριάρχη για «έγκριση του καταλόγου».», στο ίδιο.
6. Βλ. Άγγελος Ελεφάντης, «Έλληνας/Ελλαδίτης, ελληνικός/ελλαδικός», *Η Αυγή*, 9-11-2003.

Ο **Παρασκευάς Ματάλας** είναι ιστορικός. Πρόσφατα εξεδόθη το βιβλίο του *Έθνος και Ορθοδοξία*, 2002.